

סימן יט - קריאת ספרי חול הכתובים בשפה זרה בשבת

שאלה

האם מותר לקרוא ספרי חול הכתובים בשפה זרה בשבת?

תשובה

המיקל לקרוא ספרי חול הכתובים בשפה זרה, יש לו על מה לסמוך.

נימוקים

א. מקור גזירת שטרי הדיוטות

המשנה במסכת שבת (קמח:) אומרת:

מונה אדם אורחיו ואת פרפראותיו מפיו, אבל לא מן הכתב.

בגמרא נאמרו שני טעמים לאיסור:

מאי טעמא? רב ביבי אמר, גזירה שמא ימחוק. אביי אמר, גזירה שמא יקרא בשטרי

הדיוטות.

מדוע אסור לקרוא בשטרי הדיוטות?

רש"י (שם קמט. ד"ה כל הני) כתב:

כל הני - שמא יקרא בשטרי הדיוטות של מקח וממכר קאמר.

כלומר, שטרי הדיוטות הם שטרות העוסקים במקח וממכר וכיו"ב. כך היא גם שיטת ר"י

בתוספות (שבת קטז: ד"ה וכל שכן). ועוד ראשונים.

ואמנם, דעת הרמב"ם (שבת כג, יט) כתב:

אסור לקרות בשטרי הדיוטות בשבת שלא יהא כדרך חול ויבא למחוק.

מדבריו יוצא, שהאיסור בקריאת שטרי הדיוטות הוא מחשש שמא יבוא למחוק! אבל דעת

רוב הפוסקים היא, שגזירת שטרי הדיוטות היא בעיקרה בענייני מקח וממכר, והאיסור הוא

משום 'ודבר דבר'.

גם אם גזירת שטרי הדיוטות היא משום 'ודבר דבר', בגמרא מבואר, שכולי עלמא מודים

שחשש שמא ימחוק שייך גם כן, וגם במצבים שבהם גזירת שטרי הדיוטות, כגון בכתב שכתוב

על כותל (שאינו דומה לשטרי הדיוטות), יש איסור לקרוא משום שמא ימחוק.

נמצא, אם כן, שלמסקנת הסוגיא ישנו איסור לקרוא בשטרי הדיוטות, ואיסור נוסף, לקרוא

כתבים מחשש שמא ימחוק.

---

¹ האחרונים הקשו, בדעת הרמב"ם, מה פשרה של מחלוקת רב ביבי ואביי. שכן גם אביי שאומר שהחשש הוא שמא יקרא בשטרי הדיוטות, בעצם חושש לשמא ימחוק? ועיין בב"ח (שז אות ה) ובט"ז (שם סקי"א).

ב. האיסור בעיון בלא קריאה

כיוון שהאיסור הוא משום 'ודבר דבר', סוברים חלק מהראשונים שהאיסור הוא רק בקריאה בקול, אבל בעיון בלבד, בלי לקרוא בקול, אין איסור. כן כתבו ההגהות מיימוניות (על הרמב"ם שם אות ט). גם הרא"ש (על הסוגיא בדף קמט.) מצטט את רבנו יונה, שמביא דעה שמקילה בעיון בלא קריאה, אבל למעשה הוא דוחה אותה, ופוסק שגם בעיון בלבד יש איסור, וכן כתבו עוד ראשונים בשם רבנו יונה לאסור, וכן פסקו המחבר (שו, סעיף יג), והרמ"א (שם סעיף יב).

הרא"ש אינו מבאר את טעם האיסור, אבל בשבלי הלקט (סימן קכב) כתב:

ויש מתיר הרהור בלא קריאה. דהא דאמרינן דאסור לקרות משום דכתיב ממצא חפצך ודבר דבר - דבור אסור הרהור מותר. הלכך שפיר דמי לעיוני באגרות. ואינו נראה. וכן כתב ר' בנימין אחי נר"ו דאפילו הרהור בלא קריאה אסור, לפי שאי אפשר שלא ישא ויתן בדברי ענייני האגרת.

כלומר, עיון בלבד בענייני משא ומתן יוביל גם הוא למשא ומתן, וכן כתב גם המשנ"ב (סקנ"ג).

בערוך השולחן (סעיף ג) ביאר באופן אחר. ערוך השולחן מתייחס לשאלה מדוע נצטרך הרמב"ם לומר שטעם איסור שטרי הדיוטות הוא שמא יכתוב. וכתב ליישב:

ונראה לי דבכוונה כתבו כן. דודאי בקריאה בפה הוי משום ודבר דבר, אבל בקריאה בלב ולעין בלא דיבור הא הרהור מותר. וקמ"ל דבזה אפילו בהרהור אסור, מטעם שמא ימחוק כשיראה איזה טעות בהחשבון.

וזה מבואר מדברי הטור והשולחן ערוך בסעיף יג, שכתבו שטרי הדיוטות דהיינו שטרי חובות וחשבונות וכל שאלות שלום, אסור לקרותן ואפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור עכ"ל וקשה הא הרהור מותר? אלא מטעמא דהרמב"ם. ולכן אסור לעיין בשום כתב של עסק וחשבון בשבת.

כלומר, האיסור לעיין בלא קריאה בפה הוא מהחשש שמא ימחוק.

ג. האיסור באגרות שלום

הראשונים נחלקו מה היקף האיסור בקריאת שטרי הדיוטות. לשיטת רש"י והתוספות, שהבעיה היא משום 'ודבר דבר', מתבקש שהאיסור יהיה רק על מסמכים הקשורים למשא ומתן. ואכן, כך כותב הרמב"ם (בחידושים לשבת קנא. ד"ה והא).

אבל רש"י (קטז:): כותב:

שטרי הדיוטות - כגון של חשבונות, או איגרות השלוחות למצא חפץ.

התוספות (שם ד"ה וכ"ש) הבינו מרש"י, שהאיסור הוא גם בקריאת מכתבים בעלמא 'אגרות שלום', בלשון הראשונים. וכן כתבו רוב הראשונים.

מה טבע המחלוקת בין הראשונים הנ"ל?

כאמור, אם אומרים שהאיסור הוא משום 'ודבר דבר', היה מתבקש שהאיסור יהיה רק בשטרי משא ומתן ממש. אבל יש מקום לומר שהחשש של שמא ימחוק שייך גם באגרות שלום. ואכן, המגיד משנה אומר שלדעת הרמב"ם אסור לקרוא גם אגרות שלום, ודבריו מבוססים על דברי הרמב"ם בפירושו המשנה (שבת כג, ב):

הטעם שאסרו למנותם מן הכתב, שמא יקרא אגרות בשבת. וזה אסור, שכל זולת ספרי הנבואה ופירושיהם אסור לקרותו לא בשבת ולא ביום טוב, ואפילו היה בו דברי חכמה ומדע.

וברור שלדעת הרמב"ם כל מה שאינו ספרי הנבואה ופירושיהם נכלל באיסור אחד. הרשב"א כותב (שבת קמט. ד"ה ולענין) שגזרו על קריאת אגרות שלום, אטו שטרי הדיוטות ממש. וכן העתיק הפרי מגדים (אשל אברהם סקכ"ד).

גם לשיטות הסוברים שאגרות שלום נכללות באיסור שטרי הדיוטות, סוף סוף, הראשונים כותבים שמנהג העולם היה לקרוא אגרות שלום בשבת, והם מציעים שתי סברות עיקריות להסביר אותו. בתוספות (שם) נאמר:

ונראה לר"י דלא קרי שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא בהן אבל איגרות שרי דפעמים שיש בהן פקוח נפש. ואפילו יודע שאין בו פקוח נפש, מתיר ר"ת. דלא הוי שטרי הדיוטות, כיון שאין צריך למה שכתוב בה, לפי שיודע מה שבאיגרות. ואם אינו יודע שמא יש בו צורך גדול או פקוח נפש ושרי.

גם ר"י וגם רבנו תם כותבים שאף שמצד הגדרת המושג "שטרי הדיוטות" כולל גם אגרות שלהם, הרי שבפועל, מותר לקרוא אותן. לדעת ר"י ניתן לקרוא אגרות שלום משום שאולי המידע הכתוב שם נחוץ, ואף גובל לעיתים בפיקוח נפש. ולדעת רבנו תם, להפך, דווקא כשיודע מה כתוב שם, כך שהקריאה אינה נחוצה בשביל מידע חדש, מותר לקרוא את האגרות.

למעשה השו"ע (שו, יג) מחמיר שלא לקרוא אגרות שלום, ואפילו לא לעיין בהן. אבל כאשר מגיעה אגרת שיתכן שיש בה מידע חשוב, מתיר השו"ע (שם סעיף יד) לקרוא בעיון בלבד, בלי לקרוא בקול. כלומר, כאשר לא מדובר על שטרי הדיוטות גמורים, אלא רק על דבר שאסור משום שטרי הדיוטות, יש מקום להקל בעיון בלבד, לכל הפחות במקום צורך.

ד. דברים שלא נאסרו בקריאה

לכאורה, לראשונים הסוברים שאסור לקרוא אגרות שלום, כל מסמך כתוב נכלל באיסור זה. אלא שמדברי חלק מהפוסקים נראה לא כך. הרשב"א בתשובה (חלק ד סימן קב), כתב שמותר לקרוא בספרי חכמות בשבת, אף שהרשב"א נוקט כדעת המחמירים, שאסור לקרוא אגרות שלום בשבת.

מה ההבדל בין אגרות שלום ובין ספרי חכמות? נראה שצריך לומר, שמספרי חכמות ניתן ללמוד, וכיוון שהם רק בגדר הגזירה משום שטרי הדיוטות, הם לא נאסרו. כיוצא בדברים אלו כתב המשנ"ב (סקנ"ח) שמותר לקרוא בספר יוחסין וספרי יוסיפון בשבת "שמהם ילמדו דברי מוסר ויראה ועל כן, אפילו כתובים בלעז שרי". אמנם, הרמב"ם נקט שגזירת שטרי הדיוטות היתה מקיפה יותר, כפי שכבר ציטטנו מלשונו בפירוש המשנה.

בדרכי משה (שז אות ח) דקדק מלשון התוספות, שכתבו שאסור לקרוא ספרי מלחמות הכתובים בלשון לע"ז, שרק כאשר הם כתובים בלשון לע"ז יש איסור, אבל אם כתובים בלשון הקודש, מותר לקרוא. ונימק: "דהלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו דברי תורה". וכן כתב גם ברמ"א (סעיף טז) שמליצות ומשלים של שיחת חולין וכו' הכתובים בלשון הקודש, מותר לקרוא אותם בשבת, ורק בלשון לע"ז אסור לקרוא אותם. בפרי מגדים (אשל אברהם סקכ"ד) כתב, שההיתר של הרמ"א נאמר רק לגבי דברים שנאסרו רק משום שטרי הדיוטות, אבל שטרי הדיוטות עצמם אסורים גם אם נכתבו בלשון הקודש, והביאו המשנ"ב (סקס"ג).

ניתן להציע שתי דרכים בהבנת שיטת הרמ"א:

אפשרות אחת היא, שלדעת הרמ"א העובדה שהאיגרת כתובה בלשון הקודש מתירה לקרוא אותה משום שניתן ללמוד ממנה משהו, בדומה להיתר של ספרי חכמות. כלומר, דברים שנאסרו רק משום גזירה משום שטרי הדיוטות מותרים כאשר ניתן ללמוד מהם משהו. האפשרות השנייה היא לומר, שבדרך כלל שטרי הדיוטות בתקופת חז"ל היו כתובים בלשון לעז, ולכן כשגזרו, גזרו רק על כתבים בלשון לעז, ולא על כתבים בעברית.

אף שפשטות לשונו של הדרכי משה מורה כמו האפשרות הראשונה, בערוך השולחן (סעיף י) נקט כמו האפשרות השנייה:

ולזה אומר רבינו הרמ"א, דאין האיסור רק בשכתוב בלשון לעז, דאז יש לגזור משום שטרי הדיוטות. אבל כשכתובים בלשון הקודש לא שייך לגזור, דשטרי הדיוטות אין נכתבים בלשון הקודש. ולכן אותם שמתענגים בכך מותרים לקרותם ואין בזה גזירה דשטרי הדיוטות ולא משום קדושת הלשון הוא.

אם כן, לחלק מהראשונים לא גזרו על ספרי חכמה, ולחלק לא גזרו על מסמכים שאין בהם ענייני משא ומתן וכתובים בעברית.

אלא שיש לשאול בכל המסמכים שלא גזרו בהם על שטרי הדיוטות ומותר לקרוא אותם, למה לא חששו בהם לשמא ימחוק?

וצריך לומר על פי מה שכותב הב"ח (סימן שז ד"ה זימן אורחים), שחשש שמא ימחוק שיין דווקא בבעל הבית ולא בשמש. באותו אופן יש לומר, שחשש שמא ימחוק שיין דווקא במסמכים הדומים לרשימה, שעניינם הוא למחוק, ולא בכל ספר. כעין דוגמא לדבר, נציין כי הרדב"ז בתשובה (חלק ב סימן תרצ) כתב שאין חשש קריאה בספר שעומד להגהה בשבת, כאשר אין בכוונתו להגיה, משום שהבאת קולמוס ודיו דורשת מאמץ, ולכך לא חששו. בציין אליעזר (חלק י סימן כא) דן בשאלה האם מותר למי שעבודתו להגיה כתבי יד, ללמוד מהם בשבת. וכתב, שעל פי הרדב"ז יש להקל. הציין אליעזר מביא את דעת התעוררות תשובה (חלק ב סימן קסה) שכתב שאין להקל, אלא כאשר כלי הכתיבה מונחים בארגז סגור, כך שהחשש שמא ימחוק ויתקן רחוק. לדעתו של הציין אליעזר יש להקל גם כאשר כלי הכתיבה אינם בארגז, כל שאינם לפניו ממש. ולכאורה כל הנדון הזה תמוה, שהרי לגבי חשש שמא ימחוק מצינו שאסרו חכמים אפילו כאשר אי אפשר למחוק, ואם כן מדוע לא חשש הרדב"ז לשמא ימחוק? הציין אליעזר כבר עמד על שאלה זו, וכתב שרק על מה שגזרו חכמים במפורש אנו צריכים להחמיר, ולא לגזור גזירות מדעתנו. ולכאורה הדברים האלו הם דברי פלא, שהרי חשש שמא ימחוק הוא גזירת חכמים מפורשת? ולכן צריך לומר כפי שכתבתי לעיל, שרק לגבי רשימות שעניינם הוא להוסיף ולמחוק, קיים חשש שמא ימחוק, ולא לגבי ספרים וכתבים, אפילו אם הם עומדים להגהה. אם כן, יש לומר, שבכל קריאת ספרים אין כלל חשש שמא ימחוק. ואם כן, לפי דברי ערוך השולחן לעיל, שעיון בלא קריאה בפה אסור רק מחשש שמא ימחוק, נמצא שבספרים שאין בהם חשש שמא ימחוק כלל, לא יהיה איסור לעיין בלא קריאה בפה.

ה. ההיתר של האגרות משה

בדומה למה שכתבנו לעיל על פי ערוך השולחן, כתב באגרות משה (אורח חיים ה, סימן כב אות ד):

שאלה: ושוב שאלתיו איך לנהוג בטילטול איגרת שלום.

תשובה: כיוון דמותר לקראות איגרת שלום בשבת, מותר לטלטלו. דהטעם שאסרו איגרת שלום בטילטול, הוא משום שמא ימחוק (רמב"ם שבת פכ"ג הי"ט, ועי' או"ח סי' ש"ז ט"ז ס"ק י"א), וכיוון דאנו נחשבים לגבי האי דינא כחשובים, אין לחשוש שמא ימחוק, כמו דלא חיישינן בחשובים לשמא יטה (סימן ער"ה סעיף ד'). דבאיסור קריאת איגרת נאמרו שני טעמים, אחד משום שמא ימחוק, והשני משום ודבר דבר. ואיסור ודבר דבר הוא רק באופן שקורא בפה, אבל עיון וקריאה שלא בפה מותר. ואיסור קריאה בדרך עיון בעלמא הוא רק משום שמא ימחוק, ועל טעם זה יש בו היתר דאנו נחשבים כחשובים.

לאגרות משה יש חידוש גדול, שבימינו לא שיין איסור שמא ימחוק. חידוש זה מסתבר, שכן בימינו מאוד לא מצוי שאדם מוחק תוך כדי קריאה בספר. ולכן כשם שהתירו לאדם חשוב

לקרוא לאור הנר ולא חששו שמא יטה, כך יש להתיר היום לכל אדם לקרוא ספר כשהחשש הוא רק שמא ימחוק, ואין לחשוש שמא ימחוק.

אמנם, ההיתר של האגרות משה מבוסס רק על שיטת ערוך השולחן, שאיסור העיון בלא קריאה באגרות שלום הוא משום שמא ימחוק. אבל לענ"ד, בספרים, כולי עלמא מודים שהאיסור הוא רק משום שמא ימחוק. שכן, כשקוראים שטרי הדיוטות ממש, שבהם דן שבלי הלקט, יש מקום לומר שאם יעיין בלא יקרא סוף סוף יגיע לעסוק בענייני משא ומתן. אבל כשמעיין בספר שאין לו שום נגיעה לענייני משא ומתן, החשש של שבלי הלקט אינו שייך.

אף שההיתר של האגרות משה מסתבר מאוד בסברא, קצת לי קשה לסמוך עליו סתם כך, שכן הדפוס הומצא לפני כחמש מאות שנה, ולמרות זאת לא מצינו פוסקים קודמים שאומרים את הסברא של האגרות משה. ואולי בעבר היה מקובל יותר להגיה בספרים, מאשר בימינו.

ו. קריאה שגורמת הנאה

הטור (סימן שא) מביא את האיסור לרוץ בשבת:

כתיב: "אם תשיב משבת וגליך". ודרשו חז"ל שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. על כן, אין לו לאדם לרוץ בשבת כדרך שעושה בחול. אבל אם רץ לדבר מצוה כגון לבית הכנסת או כיוצא בו מותר.

אבל אחרי כן הוא מסייג:

כתוב בספר המצוות: "בחורים המתענגים בקפיצתם ובמרוצתם מותר וכן לראות כל דבר שמתענגים בו מותר לראותו".

הסמ"ק הביין, שהאיסור שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול הוא רק כשאין בכך עונג. אבל אם רוצה לרוץ לעונג, מותר. עם זאת, הסיפא של דברי הסמ"ק לא מובנת לגמרי. מה פירוש 'וכן לראות כל דבר שמתענגים בו מותר לראותו'?

המגן אברהם (סק"ד) כתב:

וכן לראות – פירוש, אף על פי שאסור לראות דיוקנאות כמו שכתוב בסימן שז סעיף טו, מכל מקום, אם הראיה עונג לו מותר לראות.

כלומר, לדעת המגן אברהם האיסור לראות דיוקנאות, שהוא משום ודבר דבר, מותר כשהראיה היא עונג. וממילא לדבריו יהיה מותר לקרוא ספרים שקוראים לתענוג בעלמא, אם אין בהם משום מושב לצים.

אמנם המשנ"ב (שעה"צ אות ז) דחה את דברי המגן אברהם, אבל לכל הפחות כסניף להקל ניתן להביא גם אותו.

ז. המנהג

לכתחילה, בוודאי ראוי להחמיר בשבת בקריאה כדבריו של הרמב"ם בפירוש המשנה. ואף בחול ראוי לצמצם את הקריאה בספרי חול, ולהתפנות בעיקר ללימוד תורה, קל וחומר שבשבת. כדבריו של הבן איש חי (שנה שניה פרשת שמות):

בשבת שהוא מעין עולם הבא, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, צריך להרבות בו בעסק התורה, כי אז יצליחו בו יותר בבנין הרוחני. ולכן כתבו המקובלים ז"ל, דגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת, אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי החול, מאחר שנעשה בנין רוחני ועליוני בשבת מן עסק התורה. ועם זאת, מצד עיקר הדין, יש מקום להקל על פי מה שכתבנו לעיל. עוד יש לציין, שבמקום שהמנהג להקל, מצינו שהפוסקים לא החמירו מאוד באיסור זה. כבר הרשב"א כתב בתשובה (חלק ו סימן שמו):

כבר ראית שאני דעתי לומר שאסור. וכמו שכתבתי בשבת פרק שואל ובמקומי אני עומד... ומכל מקום, מי שדעתו נוטה לדברי הרמב"ן ז"ל אין כח בידינו למחות בידו. וכענין שאמרו מאן דאית ליה כרבי יהודה מאן דעביד כרבי מאיר מילט לייט ליה. ולפיכך כל מי שנוהג כאחד מן הגדולים ואין בידנו ראייה מוכרחת אין בנו כח למונעו והאמת יורה דרכו.

ובעקבותיו כתב הט"ז (שז סקי"א):

ואם כן, אין לאסור האידנא לשמש שקורא בכתב הצעטיל המזומנים לסעודה, כי יש לנו לסמוך על הרמב"ם ורמב"ן שכתב הרשב"א במי שקורא באגרת שלום בשבת שאין לגעור בו, כיון שסומך על הרמב"ן.

